

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

GÜNEY-DOĞU AVRUPA
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

12

1982 - 1998

Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı

İSTANBUL 1998

KIBRIS'TA BİR GENÇ TÜRKLER GAZETESİ:

FERYAT

Özcan MERT*

Giriş: Kıbrıs'ta Basın

1878'de II. Abdülhamit tarafından İngiltere'ye geçici olarak verilmesine kadar geçen süre içinde Kıbrıs'ta gazetecilik konusunda bir faaliyete rastlanılmamıştır. Ada Osmanlı yönetiminde iken (1570 - 1878) gazete çıkarma hususunda ne Türkler ne de Rumlar bir girişimde bulunmamışlardır.

Temmuz 1878'de adanın idaresini ele alan İngilizlerin ilk yaptıkları işlerden biri, Larnaka'da 29 Ağustos 1878 tarihinden itibaren *The Cyprus* adlı gazeteyi İngilizce olarak yayınlamalarıdır. 7 Ağustos 1899 tarihine kadar 273 sayı çıkarılan *The Cyprus*, adada yayınlanan ilk gazete olmuştur¹.

Yine 1878 yılında İngilizlerden başka, bir Osmanlı Ermenisi olan Alexan Sarrafyan tarafından *Ümit* adlı bir gazete çıkarıldığı öne sürülmektedir. Ancak bu gazetenin herhangi bir sayısına rastlanılmadığı da bildirilmektedir².

Adada yaşayan iki büyük topluluk olan Türkler ile Rumlardan gazeteciliğe ilk girişen taraf Rumlar olmuştur. Bu durum belki de "Rum oğlu işsiz kalınca ya papaz olur, ya gazeteci" Rum atasözünü doğrular gibidir³.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Bölümü

1 Claude Delaval COBHAM, *Excerpta Cypria*, Nicosia Library, Nicosia 1969, s. 512; Cemalettin ÜNLÜ, *Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)*, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara (basım tarihi yok), s. 230.

2 Sabahattin İSMAIL, *1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu (İç Etkenler)*, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Turizm ve Kültür Bakanlığı, İstanbul 1986, s. 260.

3 ÜNLÜ, a. g. e., s. 228.

Çünkü Osmanlı Devleti'nde de ilk özel gazeteyi çıkaran Osmanlı unsuru, 1831'de İzmir'de *Filos Ton Neon*'u kendi dillerinde yayınlayan Rumlar idi⁴.

Kıbrıs'taki Rumları gazete çıkarmaya yönelten sebeplerin başında, Helenizm ve megalò idea gelmektedir. Enosis ve Rumlar arasındaki fikir ayrılıkları da adadaki Rum basın faaliyetlerinin artmasında ve yayılmasında etkili olmuştur. Nitekim Rum gazeteleri, "Enosis amaçlarını dile getiren birer mektup niteliğinde" görülmüştür⁵.

Kıbrıs Rumlarının yayınladıkları ilk gazete, Rumca olan *Neos Kition'aur*. İngilizlerin *The Cyprus* gazetesinden on ay kadar sonra 4 Temmuz 1879'da çıkarılmaya başlanan bu gazete, 220. sayısının basıldığı 19 Temmuz 1884'te kapanmıştır. Kendi dillerindeki gazetelerle yetinmeyen Rumlar, İngilizce olarak da *Hellenic Times* (1 Mart - 10 Mayıs 1884, 10 sayı), *The Times of Cyprus* (6 Mart 1886 - 2 Ocak 1896, 406 sayı) ve *The Owl* (1 Ekim 1888 - 7 Mart 1896, 255 sayı) gibi gazeteleri yayınladılar. Bu topluluğun Rumca-İngilizce olarak *Kipros* (21 Temmuz 1888 - 10 Aralık 1890, 114 sayı) gazetesini çıkardıkları da bilinmektedir⁶. Rumların İngilizce olarak gazete çıkarmalarının en başta gelen sebebi, milli amaçlarına ulaşmak için ada dışında politika yapmak istemeleridir.

İlk Türk gazetesi çıkana kadar Kıbrıs'ta yayınlanmış olan İngilizce gazete sayısı 7 ve Rumca gazete sayısı ise 10 idi⁷.

Türk Basını

Kıbrıs Türk Basını, öncelikle adadaki Rum basınına bir tepki olarak ortaya çıktı. Kıbrıs'ın Türk aydınları, enosis'e karşı çalışmak, Rum basınıının iddialarına cevap vermek, soydaşları arasında haberleşme ve iletişimi sağlayıp yaygınlaştırmak ve dil, eğitim, kültür ve ekonomi konularında hizmet vermek amacıyla gazete çıkardılar. Ayrıca ada Türklerinin hak ve meselelerini, Osmanlı memleketi ile diğer ülkelere anlatıp açıklamak yaygın amaçları arasındaydı. İşte bu amaçlar doğrultusunda gazete çıkaran Türk aydınları arasında görülen fikir ayrılıkları ve buraya yansıyan Osmanlı

⁴ Orhan KOLOĞLU, "Türkçe-Dışı Basın", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. I, İletişim Yayınları, İstanbul (basım tarihi yok), s. 96; Zeki ARIKAN, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. I, s. 104.

⁵ ÜNLÜ, *a. g. e.*, s. 13, 228. Ada Rumlarını enosis konusunda iyice şartlandırmak için bir Rum gazetesi olan *Horiyatıs'*in adını 28 Kasım 1885'te *Enosis* olarak değiştirmesi (COBHAM, *a. g. e.*, s. 512; ÜNLÜ, *a. g. e.*, ss. 231, 233), bu hususun doğruluğunu kuvvetlendirmektedir.

⁶ COBHAM, *a. g. e.*, s. 512; ÜNLÜ, *a. g. e.*, ss. 15, 231, 233.

⁷ COBHAM, *a. g. e.*, s. 512; ÜNLÜ, *a. g. e.*, ss. 230-31.

topraklarındaki anayasa ve meşrutiyet mücadelesi Kıbrıs Türk basınına bir canlılık getirmiştir⁸.

Kıbrıs'ta Türklerin yayınladığı ilk gazete, *Saadet* adını taşımaktaydı. Adıgeçen gazetenin herhangi bir nüshasına şimdilik ulaşılamadı. İngiliz yönetimi döneminin kitaplarındaki bilgilere göre 64 abonesi bulunan bu gazete, 11 Temmuz - 14 Kasım 1889 tarihleri arasında 16 sayı çıkmıştır⁹.

Kıbrıs Türklerinin yayınladığı ikinci gazete, *Zaman* (25 Aralık 1891- 7 Eylül 1900, 423 sayı) adını taşımaktaydı¹⁰. Gazete çıkar çıkmaz 1892 yılında Bâbıâli, ada müslümanlarının aralarındaki ayrılıklara son vermesi, birlik olmalarını sağlaması, haklarını koruması ve Rum gazetelerindeki kötü yayınlar ile suçlamaları reddedip cevaplaması için *Zaman* gazetesini desteklemeye başladı¹¹. Diğer yandan Osmanlı Hükümeti, yurt içinde ve dışında yayınlanan Rum ve Yunan gazetelerinin tetkik ve tercümesi ile mükemmel bir biçimde teftişini sağlama işini Rumca bilen mütercimler vasıtasıyla yürütüyor ve kendilerine iyi maaşlar ödüyor idi¹².

Zaman'dan sonra sırasıyla *Yeni Zaman* (22 Ağustos 1892 - 27 Şubat 1893, 22 sayı), *Kıbrıs* (6 Mart 1893 - 31 Ekim 1898, 318 sayı), *Kokonoz* (9 Aralık 1896 - 29 Eylül 1897, 22 sayı) ve *Akbaba* (13 Ekim 1897 - 19 Ağustos 1898, 23 sayı) yayın hayatına girmiştir¹³. İngilizce bir kitapta *Rayah* adlı bir gazetenin 1 Ocak 1898-7 haziran 1899 tarihlerinde yayımlandığı gösterilmekle beraber dili belirtilmemiştir¹⁴. Bu gazetenin gerçek adının *Reaya* ve dilinin Türkçe olması kuvvetle muhtemeldir.

İlk Girişim

Kıbrıs'ta Feryat adlı bir gazetenin ilk çıkarılma girişimi 1898 yılı ilkbaharına rastlar. Böyle bir girişim, Kıbrıs ileri gelenlerinden olup Vilâyet İdare Meclisi ile İslâm Maarif Encümeni üyesi bulunan ve aynı zamanda II.

⁸ Beria R[emzi] ÖZORAN, "Kıbrıs'ta Türk Gazeteciliği, İngiliz Geçici İdaresi Devrinde", *Türk Kültürü* IV/41, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1966, s. 472 vd.; ÜNLÜ, *a. g. e.*, ss. 13, 18, 21-22, 25-26, 33-34; M.Şükrü HANİOĞLU, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*, İletişim Yayınları, İstanbul 1989, ss. 261-62.

⁹ COBHAM, *a. g. e.*, s. 512; Hasan Şefik ALTAY, *Kıbrıs Türk Basın Kaynakları*, Lefkoşa 1969, s. 1; ÜNLÜ, *a. g. e.*, ss. 15 - 16.

¹⁰ ÖZORAN, *a. g. m.*, ss. 471-72; ALTAY, *a. g. e.*, ss. 1-VI, 2-6; ÜNLÜ, *a. g. e.*, ss. 18 - 22.

¹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *İrade*, Hususi, nu. 135 Safer 1310.

¹² BOA., *İrade*, Dahiliye, nu. 42 Zilhicce 1311.

¹³ COBHAM, *a. g. e.*, s. 512; ÖZORAN, *a. g. m.*, ss. 472-73; ALTAY, *a. g. e.*, ss. 6-10; ÜNLÜ, *a. g. e.*, ss. 23-31, 231.

¹⁴ COBHAM, *a. g. e.*, s. 512; ÜNLÜ, *a. g. e.*, s. 232.

Abdülhamit'in sadık adamlarından biri olan Mehmet Faik Efendi'nin dönemin Dahiliye Nazırı Memduh Paşa'ya¹⁵ (1839 - 1925) yazdığı 27 Nisan 1898 tarihli mektubu ile paşanın saraya yazdığı 7 Mayıs 1898 tarihli raporundan anlaşılmalıdır¹⁶.

Mehmet Faik Efendi'nin bildirdiğine göre, padişah aleyhinde bir gazete yayınlamak üzere, Hindistanlı Sıddık Han 23 Nisan 1898 cumartesi günü bir Avusturya vapuruyla Kıbrıs'a gelmiştir. Sıddık Han, bu niyetini daha adaya gelirken vapurda görüştüğü İngiltere'nin Kıbrıs Yüksek Komiseri Sir W. F. Haynes Smith'e (23 Nisan 1898 - 16 Ekim 1904)¹⁷ de açıklamıştır.

Sıddık Han; Mehmet Faik Efendi tarafından, Hindistan'da adliyeden emekli, zengin, yabancı dil bilen, düzgün konuşan, âlim ve politik biri olarak tanımlanmıştır. Cemalettin Afganî'nin arkadaşı olduğu, Avrupa'yla İstanbul'u gezdiği ve Mekke ile Medine'yi ziyaret ettiği belirtilmiştir.

Mehmet Faik Efendi, İttihat ve Terakki'nin Mısır şubesi üyesi olup İskenderiye'den Kıbrıs'a gelen Dr. Bahattin Bey'in¹⁸ etkisi ile *Kıbrıs* gazetesinde son iki aydır yakışsız makaleler çıkarıldığına ve Sıddık Han'ın bu gazete ile birleşerek yayına başlaması halinde kendisinin rahatsız olacağına da değinmiştir.

Bu arada Sıddık Han, Mehmet Faik Efendi'yi evinde ziyaret etmiştir. Her konunun konuşulduğu bu ziyarette Sıddık Han, II. Abdülhamit'e karşı Feryat adıyla bir gazete çıkaracağını da açıklamıştır.

Mehmet Faik Efendi, yukarıdaki bilgileri Dahiliye Nazırı Memduh Paşa'ya iletmiştir. Paşa tam iki yıl önce, yabancı ülkelerde basılan zararlı gazeteler yanında, Filibe ve Kıbrıs gibi yerlerde yayınlanan gazetelerde muzır haber ve makaleleri havi olanlarının da Osmanlı ülkesine sokulmasını yasaklamıştı¹⁹. Dolayısıyla Sıddık Han'ın yayınlacağı gazeteyle karşı tepkisi hızlı ve kendisi bakımından da başarılı olmuştur. Şöyle ki paşa, Feryat gazetesinin çıkarılması halinde Osmanlı ülkesine sokulmasının yasaklanacağını ve tercihinin ise gazetenin yayınlanmaması olduğunu II. Abdülhamit'e belirtmiştir. Gazete çıkarma niyetinde olan Sıddık Han'ı bundan vazgeçirtmek için Memduh Paşa, kendisine izin verilmesini ve

15 Memduh Paşa'nın fotoğrafı için bk. Ek-1.

16 BOA., *Yıldız Mütenevvia (Y. MTV.)*, D. 176, V. 45.

17 George HILL, *A History of Cyprus*, c. IV, Cambridge 1952, s. 621.

18 HANIOĞLU, *a. g. e.*, s. 247.

19 BOA., *Bâbüâli Evrak Odası (BEO.)*, Gelen-Giden Defteri, nu. 96/3-45. 1897-1904 döneminde Osmanlı ülkesine girişi yasaklanan gazeteler için bk. Fatmağül DEMİREL, *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, (basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul 1996, ss. 127-32.

Mehmet Faik Efendi'nin rütbesinin de yükseltilmesini padişah'tan istemiştir (7 Mayıs 1898).

II. Abdülhamit'ten istediği izni aldığı anlaşılan Memduh Paşa, *Feryat*'ın basımını önlemiştir. Paşa, muhtemelen Kıbrıs'taki adamı Mehmet Faik Efendi vasıtasıyla Sıddık Han'ı gazete başımından vazgeçirtmeyi başarmıştır. Aynı paşa, *Feryat* ile birlikte gündeme gelen ve şon sayısı 31 Ekim 1898'de çıkarılan *Kıbrıs* gazetesini de sahibi Kûffizâde Asaf Bey'e 500 kuruş aylık bağlatarak kapattırması²⁰.

Feryat

Abdülaziz devrinde çıkarılan 1864 tarihli Matbuat Nizamnâmesi, Kıbrıs'ta 1930'a kadar yürürlükte kaldı. Kıbrıslı bir Türk, bu yasaya göre izin alarak gazete çıkarabilirdi²¹. İngiliz idaresindeki Kıbrıs'ta bir Türk, gazete çıkarmaya karar verdiği vakit, önce adadaki yerel yönetime başvuruda bulunarak ruhsat isteğinde bulunurdu. O kimse, gerekli ruhsatı aldıktan sonra, gazete basım ve dağıtımına başlayabilirdi²².

Sıddık Han'ın *Feryat*'ı çıkarma teşebbüsünün başarısızlıkla sona ermesinden bir buçuk yıl sonra aynı adı taşıyan bir gazetenin yayınlanmasına yeniden girişildi. Bu defa girişimde bulunan Hocazâde Enverî Efendi idi. Bu kişi, Kıbrıs'ta lüzumlu ve zorunlu işlemleri tamamladıktan sonra 11 Aralık 1899 tarihinde *Feryat* gazetesini yayınlamayı başardı²³. Gazetenin imtiyaz sahibi kendisi ve başyazarı ise bir Genç Türk olan İsmail Fethi idi. Bu kimseler hakkında şimdilik elimize geçen fazla bir bilgi bulunmamaktadır.

İki haftada bir yayınlanan *Feryat*'ın dört sayı çıktığı bilinmektedir. Bu gazetenin mevcut tek nüshası, Ankara'daki Milli Kütüphane'de bulunan ikinci sayıdır²⁴. Çift sütun ve dört sayfa olarak çıkarılan gazetenin 25 Kânûn-ı evvel (Aralık) [18]99 tarihinde yayınlanan ikinci sayısının sayfa numaraları beşten başlayıp sekizde sona ermektedir. Bu durumda normalde 8 ve 22 Ocak 1900 tarihlerinde yayınlanması gereken üç ve dört numaralı nüshaların sayfaları 9-12 ve 13-16 biçiminde olmalıdır. *Feryat*'ın bu tür sayfa numaralamasında, adanın yayın hayatından çekilmiş olan mizah gazeteleri *Kokonoz* ve *Akbaba*'daki sayfa düzenlemelerinin etkisi vardır.

²⁰ ÖZORAN, a. g. m., s. 473.

²¹ ÜNLÜ, a. g. e., ss. 25, 33.

²² ALTAY, a. g. e., s. 51.

²³ *Feryat* gazetesi için bk. Beria Remzi ÖZORAN, *Turkish Newspapers and Magazines Published in Cyprus 1888-1915*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1969, s. 9; ÖZORAN, a. g. m., s. 474; ALTAY, a. g. e., s. 10; ÜNLÜ, a. g. e., s. 31.

²⁴ Mebrure ÖNAL - Zekâi GÜNER, *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Kataloğu*, c. I, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı, Ankara 1987, s. 71. *Feryat*'ın ikinci sayısı için bk. Ek-2.

Bir mizah gazetesi olmakla birlikte ciddi konuları da ele alan *Akbaba*'nın *Feryat*'a biçim olarak bir başka etkisi gazete başlığında görülmüştür. Her iki gazetenin de başlıkları, sağdan ve soldan okunacak şekilde düzenlenmiştir. Yeni harflere göre uygulanacak olursa başlıklar *AKBABA-ABABKA* ve *FERYAT-TAYREF* biçimindedir²⁵.

Gazetenin abone şartları, Osmanlı ülkesi için bir yıllığı elli kuruş, Lefkoşa için beş şilin ve Kıbrıs'ın ilçeleri için altı şilin olarak belirlenmiştir. Abone ücretinin Osmanlı pulu ile de ödenebileceğini açıklayan gazete yönetimi, ilânlar için her satırdan dört kuruş alınacağını ve ilânın yenilenmesi halinde bedelin iki kuruş olacağını duyurmuştur. Buna rağmen iki numaralı nüshada herhangi bir ilân yoktur.

Feryat'ın yöneticileri, şahsî düşmanlıklardan korunmak üzere gönderilecek her çeşit siyaset ve bilim ile ilgili mektupların memnuniyetle yayınlanacağını açıklamıştır.

İlk sayfada gazetenin başlığı altında bir dize vardır:

Yaksın artık zâlimânı âteş-i feryâd ü zâr.

Kalmasın 'âlemde ya Rab nâle-i bî-ihityâr.

(*Feryat* edenin, ağlayanın ateşi, zalimleri yaksın.

Ya Rab, dünyada istemeden ağlayan kalmasın.)

Bu dize ile, II. Abdülhamit'in baskıcı yönetimine karşı bir tepki yansıtılmıştır.

İsmail Fethi, "İ'tizâr" başlığı ile bir numaralı nüshadaki baskı hatalarına değinmiştir. Bu hataların iyi niyetten ileri geldiğini belirtmiştir.

"Garîb Tesâdüf" başlıklı yazısında İsmail Fethi, Osmanlı halkına Allah'ın bir lütfu olarak gösterilen II. Abdülhamit'in 23 yıllık saltanatı döneminde İzmir'de Midhat Paşa'nın teslim edilmesi karşılığında feda edilen Tunus'tan²⁶ Batum'a ve Romanya'dan Kızıldeniz'e kadar uzanan sahada

²⁵ Gazetelerin başlıkları için bk. Ek-2 ve 3.

²⁶ Fransa, İtalya'ya kaptırmamak amacıyla ve Cezayir sınırını ihlâl ettiği gerekçesiyle 1881 Nisan'ında Tunus'u istilâ etti. Tunus Beyi, 12 Mayıs 1881 andlaşması ile Fransız üstünlüğünü kabul etti. Osmanlı Devleti ise bu durumu tanımadı. Tunus'un istilâ edildiği günlerde II. Abdülhamit, Abdülaziz'in ölümü hakkında bir soruşturma başlattı. 17 Mayıs 1881'de padişah, hükümete haber vermeden, Aydın Valisi Midhat Paşa'nın İzmir'de tutuklanmasını kendi adamları vasıtasıyla gerçekleştirmek istedi. Ancak planı öğrenen paşa, yakalanmadan Fransız Konsolosluğu'na sığındı. Bunun üzerine II. Abdülhamit, İstanbul'daki Fransız Elçiliği'ne, valinin teslim edilmesi halinde Tunus meselesinin sükûnetle çözümleneceğini bildirince 18 Mayıs günü Midhat Paşa Osmanlı idaresine iade edildi. Bk. Bilâl N. ŞİMŞİR, *Fransız Belgelerine Göre Midhat Paşa'nın Sonu*, Ayyıldız

kaybedilen topraklara ve denizcilikteki gerilemeye temas etmiştir. Yazının sonunda, sonraki nüshalarda, kayıplar arasında bulunan istiklâle yer vereceğini okuyucularına duyurmuştur.

“Siyâsî” başlıklı yazıda, Hindistan üzerinde Rusya ve İngiltere arasındaki çekişmelere değinilmiş ve bunun Türkiye’ye nasıl etki edeceği merak konusu edilmiştir.

“Menfâlara Sürülen Ecelle-i Me’mûrîn-i Eshâb-ı Müceddidîn”de, İttihat ve Terakki yanlısı memurların sürgüne gönderilmeleri konu olarak işlenmiştir. İstanbul’dan uzaklaştırıldığı öne sürülen yüzlerce kişi arasında bulunan Şûrây-ı Devlet Bidâyet Mahkemesi Başkanı Sait Beyefendi, Şûrây-ı Devlet üyesi Ferdî Bey ve ulemadan Anadolu Kazaskeri olarak bilinen Ziya Bey’in Yemen’e müebbeden gönderildikleri belirtilmiştir²⁷.

“Feryâd” adlı makalede, kişi hak ve hürriyetleri konusunda II. Abdülhamit ile açık bir tartışma sözkonusudur.

Gazetede daha sonra iki yurtiçi ve bir yurtdışı habere yer verilmiştir. Ardından da sonraki sayıda İrfan Efendi’nin gönderdiği makalelerin yayınlanacağı açıklanmıştır²⁸.

Görüldüğü üzere *Feryat*’ın ikinci sayısındaki haber ve makaleler genelde hürriyet ve meşrutiyet konularını kapsamaktadır. Öte yandan Kıbrıs ve enosisi konu alan bir haber ve makale yoktur. Bu da gazetenin, Genç Türkler’in yayın organı olduğunu açık ve seçik bir biçimde göstermektedir.

Tepki: Gazetenin kapanması

II. Abdülhamit ve Bâbîâlî, *Feryat*’ın İttihat ve Terakki yanlısı olarak yayına gireceğini önceden bilmiyorlardı. Eğer yayınlanacağı haberini alsalardı, büyük bir ihtimalle Sıddık Han’ın teşebbüsünde olduğu gibi basılmaması konusunda önceden önlemler alırlardı. Çünkü gazetenin ilk sayısı çıkınca gösterdikleri tepki, bu kanaatin oluşmasına yol açmaktadır.

Feryat’ın birinci sayısı yayınlanır yayınlanmaz adadaki Osmanlı Hükümeti ilgilileri, bu nüshayı Yıldız Sarayı’na, II. Abdülhamit’e gönderdiler. Böylece padişah *Feryat*’tan haberdar oldu.

Matbaası, Ankara 1970; İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara 1967, ss. 217-20.

Günümüzde belli kesimlerin II. Abdülhamit’in bir karış toprak vermediği biçimindeki iddiaları yanında, İsmail Fethi’nin *Feryat*’taki “İki buçuk milyon nüfus-ı İslâmiyyeyi câmi’ Tunus vilâyeti şehîd-i meşhûr Midhat Paşa’nın j’âdesi için feda edildi.” cümlesinin özel bir önem, anlam ve değer taşıdığı kesindir.

27

Bu sürgünler için bk. HANİOĞLU, a. g. e., s. 338.

28

Asılları şimdilik görülemeyen bu makaleler, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin risâlesi olarak kabul edilmektedir. Bk. HANİOĞLU, a. g. e., s. 342.

Gazetenin ilk sayısındaki makale ve haberlerin II. Abdülhamit üzerinde olumsuz etkiler yarattığı anlaşılmaktadır. Çünkü padişahın 24 Şaban 1317/28 Aralık 1899 tarihli irâdesinde *Feryat*, bir gazete olarak değil, bir “hezeyân-nâme”²⁹ olarak gösterilmiş ve Osmanlı ülkesine girmesi yasaklanmıştır. Bu hususta Dahiliye, Zaptiye ve Telgraf ve Posta Nezaretleri ile Rüsûmât Emâneti’ne gerekli duyurular yapılmıştır³⁰.

II. Abdülhamit ve Bâbîâlî, *Feryat*’ın ilk nüshası için “hezeyân-nâme” suçlamasında bulunmuşlardır. Gazetenin birinci sayısına şimdilik ulaşamadığı için bu hususta kesin bir şey söylemek uygun değildir. Ancak müstebit biri ile yandaşının bakış açısına göre *Feryat* bir “hezeyân-nâme”dir. Bu bakımdan II. Abdülhamit ve onüç yıllık (1895-1908) Dahiliye Nazırı Memduh Paşa’nın bu tür gazeteleri “hezeyân-nâme” olarak kabul etmeleri olağandır. Bütün bunlara rağmen, gazetenin ikinci sayısına bakıldığında böyle bir suçlamada bulunmanın doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Feryat’ın ülkeye sokulmasını yasaklayan Osmanlı yönetimi, daha sonra bununla yetinmeyip gazetenin kapatılması yolunda girişimlerde bulundu. 22 Ocak 1900’de dördüncü ve sonuncu sayısı çıkan *Feryat* kapandı.

1898-1900’de Kıbrıs’taki bir kısım Türkçe gazetelerin kapatılmasında Dahiliye Nazırı Memduh Paşa’nın rolü büyük olmuştur³¹. Dolayısıyla *Feryat*’ın kapatılmasında da adıgeçen kimsenin payı vardır. Zaten kendisinin *Feryat*’ın ilk çıkarılma girişimini önlemesi bunu doğrulamaktadır. Rusçuk-Vidin-Mecidiye üçgeninde faaliyet gösteren İttihatçı Mustafa Ragıp³² tarafından 14 Aralık 1905’te Sofya’da yayın hayatına sokulan ve 27 sayı yayınlanan *Feryat* adlı bir diğer gazetenin³³ 1906’da kapatılmasındaki etkisi de bu hususu pekiştirmektedir³⁴.

Gazetenin yayınına neden ve nasıl son verildiği önemli bir husustur. Kıbrıs Türklerinin basın organlarından biri olan *Söz*’ün sahibi Mehmet Remzi

²⁹ hezeyân: 1. sayıklama, 2. saçma, herze, yâve, halt.

nâme: mektup, varaka, risâle, kitap.

Bk. Şemseddin SAMÎ, *Kâmus-ı Türki*, nâşir: Ahmed Cevdet, İkdâm Matba’ası, Dersa’âdet 1317, ss. 1452, 1507.

³⁰ BOA., *İrade*, Hususi, nu. 52 Şaban 1317; BEO., Kıbrıs, nu.72/2; Gelen-Giden Defteri, nu. 1003/63-1, sıra nu. 118. İrade sureti için bk. Ek-4.

³¹ ÖZORAN, a. g. m., ss. 473-74; ÜNLÜ, a. g. e., ss. 33-34.

³² HANİOĞLU, a. g. e., ss. 201, 262, 263, 298.

³³ İsmail Hakkı Tevfik OKDAY, *Bulgaristan’da Türk Basını*, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, (basım yeri ve tarihi yok), s. 81; M. Türker ACAROĞLU, *Bulgaristan’da Türk Gazeteciliği (1865-1985)*, Gazeteciler Cemiyeti, (basım yeri yok) 1990, ss. 17-18. Haftanın salı günleri çıkarılan gazetenin 24. sayısı Ankara’daki Milli Kütüphane’de mevcuttur. Bk. ÖNAL - GÜNER, a. g. e., c. I, s. 72.

³⁴ BOA., *Y.MTV.*, D. 285, V. 69; D. 288, V. 39.

Okan (öl. 22 Ocak 1942 İstanbul), gazetesinde yayınladığı bir makalesinde bu hususu açıklamıştır. Okan, *Feryat*'ın sahibi Hocazâde Osman Enveri'ye Bâbîâlî'den ayda 300 kuruş bir tahsisat bağlanması üzerine gazetenin kapandığını bildirmiştir³⁵.

Hocazâde Osman Enveri'nin bir çıkar karşılığı gazetesini kapatması bazı soruları hatıra getiriyor. Acaba gazeteyi çıkarma sebeplerinin başında kendisine menfaat sağlamak var mıydı? Var idiyse o zaman *Feryat*, doğrudan Hocazâde Osman Enveri'nin şahsına ait bir gazetedir.

Feryat, İttihat ve Terakki Cemiyeti Kıbrıs Şubesi'nin bir yayın organı olarak kabul edilmektedir³⁶ ki bu görüş doğrudur. Aynı derneğin Mısır şubesi, Sıddık Han'ın gazete çıkarma girişimini ve Bulgaristan şubesi de Mustafa Ragıp'ın ikinci bir *Feryat* çıkarılmasını desteklemiştir. Son derece önemli ve ciddi bir rejim mücadelesi veren bu muhalefet gazetesi, dördüncü sayı sonunda neden ve nasıl kapanmıştır?

II. Abdülhamit'in rejim karşıtlarına karşı değişik taktikler uyguladığı bilinmektedir. Bunlardan biri Genç Türklere malî imkânlar sağlayıp onları pasivize etmektir. Bunun yanında derneğin malî sıkıntılarının aşılması hususunda yardımcı olmak üzere aktivitelerini bilerek azaltan ya da çalışmalarını gizlice sürdüren kimseler vardı. Örnek olarak 1900'de Dr. Abdullah Cevdet'in Viyana, İshak Sükûti'nin Roma ve Tunalı Hilmi'nin Madrid elçiliklerinde görev almaları gösterilebilir. Bu kimseler, devletten aldıkları maaşla, dernek ve gazetelerini gizlice desteklemişlerdir³⁷. Bu durumda hatıra bir soru geliyor. Kapanan *Feryat*'ın sahibi Hocazade Osman Enveri, derneği gizlice destekledi mi? Şimdilik ulaşılabilen yayın ve belgelerde bu soruyu cevaplandırabilecek bir bilgiye rastlanılmadı.

Merhum Kırmılı İsmail meselesi

Lefkoşa'da 8 Eylül 1919 günü yayın hayatına giren *Doğru Yol* gazetesinin ilk sayısının başmakalesindeki "Türk gazeteciliğinin piri Kırmılı merhum İsmail'i örnek tutacağız. Karanlık yılların kimsesizliği ve yardımsızlığı içinde ağır fakat devamlı bir adımla yüksek düşüncelerini ileri sürmenin yolunu bulmuş olan o kıdemli, o görgülü muharririn izinden gitmeye çalışacağız. Koca muharrir, kendisinden yol soran bir meslekdaşına '...

35 ÖZORAN, a. g. m., s. 474.

36 HANİOĞLU, a. g. e., s. 342.

37 Jr. Ernest Edmonson RAMSOUR, *Jön Türkler ve 1908 İhtilâli*, (çev. Nuran ÜLKEN), Sander Yayınları, İstanbul 1972, s. 71; Bernard LEWIS, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (çev. Metin KIRATLI), Türk Tarih Kurumu yay., Ankara 1970, ss. 198-99.

kalemini yüreğine batır da yaz...' demişti. Bu altın sözler bizim de düstûrumuz olacaktır"³⁸ cümleleri ilgi çekicidir.

Üst paragraftaki Kırımlı İsmail ile *Feryat*'ın başyazarı İsmail Fethi'nin aynı kimse olup olmadığı hususuna değinilmekle beraber kesin bir sonuca varılmadığı görüldü³⁹. Gerçekten *Doğru Yol*'da adı geçen merhum Kırımlı İsmail kimdir? *Feryat*'ın başyazarı İsmail Fethi olabilir mi? İsmail Fethi, *Feryat*'ın şu anda kayıp olan nüshalarında *Doğru Yol*'daki başmakalede belirtilen türden bir yazı yazmışsa o zaman merhum Kırımlı İsmail ile aynı kişi olduğu ortaya çıkabilir. Ancak buradaki merhum Kırımlı İsmail, çıkardığı *Tercüman* gazetesi ile Türk dünyasında özel bir yere sahip bulunan ve *Doğru Yol*'ün yayınlanmasından beş yıl önce ölen Gaspıralı İsmail (1851-1914) olmalıdır⁴⁰.

Sonuç

Dört sayı çıkmış *Feryat* gazetesi hakkında bir yorum yapmak oldukça zordur. Hele bu gazetenin sadece bir sayısı mevcut olunca iş daha da güçleşmektedir. Buna rağmen yine de birtakım sonuçlara varmak mümkündür.

Öncelikle matbaa ve basın çalışmaları konusunda Rumların hem Osmanlı topraklarında hem de Kıbrıs'ta Türklerden daha erken ve atak davrandıkları bir gerçektir. Bu gerçek, geçmişteki bir kısım başarısızlıkların ve acıların yeniden yaşanmaması için yöneticileri bazı önlemler almaya yöneltir. Bunların başında da günümüz neslini daha nitelikli, bilinçli, özgüvenli ve girişimci yetiştirmeyi hedef alan lâik ve modern eğitim sistemini geliştirme ve yaygınlaştırma gelmektedir.

İlgili ve yetkili yöneticilere düşen bir başka görev, gazete ve dergilerin koleksiyonlarını tamamlamaktır. Sonra da koleksiyonu tamamlansın veya tamamlanmasın bunların mikrofilm veya mikrofişini hazırlamaktır. Böylece eski ve değerli yayın organlarının yıpranması önlenecektir. Bunun yanında araştırmacılar, çalışmalarını daha kolay sürdürecektir.

Feryat'ta Kıbrıs ve enosis konusunda bir haber ve makaleye yer verilmemesi gazetenin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir yayın organı olduğunu açık seçik göstermektedir.

İkinci sayısı esas alındığında gazetenin, bir "hezeyân-nâme" olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ancak rejim karşıtı tüm yayın organlarını "hezeyân-

³⁸ ÜNLÜ, a. g. e., ss. 31, 51.

³⁹ a. g. e., s. 31.

⁴⁰ Gaspıralı İsmail Bey için bk. Mehmet SARAY, *Türk Dünyasında Eğitim Reformu ve Gaspıralı İsmail Bey (1851-1914)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yay., Ankara 1987; Nadir DEVLET, *İsmail Bey (Gaspıralı)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara 1988.

nâme” olarak kabul eden bir yönetim için bu tür bir suçlama olağan kabul edilebilir.

Feryat'ın ilk kez yayınlanması girişimini engelleyen kişi ile basılan gazetenin Osmanlı ülkesine girmesini ve kapatılmasını gerçekleştiren kimsenin aynı şahıs, yani padişahın has adamı Memduh Paşa olduğu görülmektedir.

İttihat ve Terakki'yi destekleyenlerin gazete çıkarırken “Feryat” adını üç kez seçmelerinin bir anlamı olsa gerek. Bu da, baskıcı bir rejime karşı olan aydınların tepki ve duygularını yansıtırma biçimidir.

Ek - 1 : Dahiliye Nazırı Memduh Paşa

Bu fotoğraf paşanın yeni harflere çevrilen anılarının yayınlandığı kitabın ön kapağında alınmıştır. Bk. Mehmed MEMDUH, *Tanzimattan Meşrutiyete*, (haz. Ahmet Nezih GALİTEKİN), c. II, Nehir Yayınları, İstanbul 1995.

4

توقفا در بربریت و آزاده ستم خورند.

۱۹۱۸

بوی که خورشید به طبع و شسته تا سنا کشید و لیلی در سعادت و رود آمد بد برخی بیخود
تسوسه در آگلا شالاد فریاد تمام کند تا تمام ملک محاکمات شهادت ملک لیلی بر طرف
در حال دگرگونی معاند و بر لایمی تر قضا در سر بر لایه اراده ستم بهما هم فرستاده ای انقضای
عالمیت و اولفقه اولیایه | عبادت و توبه و توبه و توبه
بمصرف شریاری
سختی